

مصطفی قادری^۱

زمزمه‌های شکل‌گیری قلمرو برنامه‌ریزی درسی

تاریخ آموزش برنامه‌ریزی درسی در جهان، به عنوان یک رشته مطالعاتی، به سختی به یک قرن می‌رسد. اما زمینه‌های آن در قرن نوزدهم شکل گرفت. در سال ۱۸۶۰ هربرت اسپنسر^۲ مقاله‌ای با عنوان «چه دانشی ارزشمندتر است؟» نوشت که در عصری نو حکایت از نیازی بزرگ داشت؛ ظهور عصر انفجار اطلاعات و ضرورتی با عنوان انتخاب دانش ارزشمند. همزمان با توسعه فزاینده دانش در قرن‌های ۱۷ و ۱۸ میلادی، در رشته‌های مختلف شاخه‌ها و گرایش‌های بی‌شماری مانند زیست-شناسی، زمین‌شناسی، فیزیک، مکانیک، جغرافیا، روانشناسی و صدها رشته مطالعاتی پدیدار شده بودند که ساختار و محتوای قابل آموزش در مدارس و دانشگاه‌های دنیای پیشامدرن را دچار چالش ساختند. ظرف‌های قدیمی دانش بشری سرریز کرده بودند و انتخاب دانش، مهارت و نگرش ارزشمند برای یادگیری در مدارس مدرن به کاری بسیار پیچیده بدل گشته بود. ظهور افکار مدرن درباره مدرسه مدرن که قرار بود با بینش و مدیریت علمی اداره شوند نیازمند انتخاب دقیق و به صرفه دانش، طبقه بندی دانش و سازماندهی منطقی آن بود. در نتیجه تا اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم گزینش مهارت‌ها، نگرش‌ها و دانش ارزشمند برای یادگیری در مدارس و دانشگاه‌ها رفته رفته به یک مسئله علمی - مدیریتی بدل شد.

افراد زیادی مانند استانلی هال^۳، فرانسیس پارکر^۴، جان می‌یر رایس^۵ و ویلیام باگلی^۶ موضوع طراحی برنامه‌های درسی مدارس را در اوایل قرن بیستم پی‌گیری می‌کردند، ولی جان فرانکلین بابیت^۷ نخستین شخصی بود که موضوع برنامه‌ریزی درسی را برای نخستین بار به صورت تخصصی در دانشگاه مطرح کرد و آموزش داد. «بابیت تحصیلات دکترای خود را در دانشگاه کلارک در سال ۱۹۰۹ به پایان رساند که رئیس وقت آن استانلی هال بود. او در سال ۱۹۱۰ در دانشگاه شیکاگو یک دوره درسی با عنوان ساده «برنامه درسی»^۸ ارائه کرد که مورد استقبال شرکت کنندگان قرار گرفت. فرانکلین بابیت در سال ۱۹۱۸ با نوشتن کتابی با همین عنوان باعث به رسمیت شناخته شدن این رشته شد و در آن روی افزایش کارایی و صرفه اقتصادی برنامه‌های درسی تاکید کرد» (پاینار، رینولدز، اسلاتری و توپمن، ۱۹۹۵).

شکل‌گیری آثار معطوف به مقوله برنامه درسی و برنامه ریزی درسی

دهه‌های ۱۹۲۰ تا ۱۹۳۰ دهه‌هایی بودند که دانش مدون و قابل آموزش در حوزه برنامه درسی در حال شکل‌گیری بود. تا سال ۱۹۲۰ روانشناسی تجربی و برنامه درسی علمی^۹ به همت متفکرانی مانند ثرندایک، چارترز^{۱۰}، اسندن^{۱۱} و تایلر موجب شکل‌گیری اندیشه‌های جنبش کارآیی اجتماعی گردید. از سوی دیگر ادبیات جنبش پیشرفت‌گرا به همت رهبرانی مانند

mostafa_ghaderi@yahoo.com

۱. دانشیار دانشگاه کردستان

2. Spencer

3. Hall

4. Parker

5. Rice

6. Bagley

7. Bobbitt

8. Curriculum

9. Scientific Curriculum

10. Charters

11. Snedden

دیویی، کیلپاتریک^۱، چایلد^۲، کونتز^۳ و بوود^۴ در حال تدوین بود. طی چند دهه گذشته کتاب‌های تأثیر گذاری برای آموزش معلمان و دانشجویان رشته تعلیم و تربیت تألیف شده بود. کتاب‌هایی مانند گفت و گو در باب پداگوژی‌ها (پارکر، ۱۸۹۴)، مدرسه و جامعه (دیویی، ۱۸۹۹)، کودک و برنامه درسی (دیویی، ۱۹۰۲)، دموکراسی و تعلیم وت ربیت (دیویی، ۱۹۱۶)، روش پروژه (کیلپاتریک^۵، ۱۹۱۸)، ساخت برنامه درسی (چارترز^۶، ۱۹۲۳)، چگونه یک برنامه‌درسی تدوین کنیم؟ (بابیت، ۱۹۲۴)، پژوهش‌های برنامه درسی (بابیت، ۱۹۲۶)، مدرسه کودک محور (راگ^۷ و شوماخر^۸، ۱۹۲۸) که به صورت مستقیم به موضوع برنامه درسی مدرسه می‌پرداختند، هر چند عنوان برخی از این کتاب‌ها برنامه درسی نبود.

تأسیس مدارس جدید در آمریکا مانند تأسیس مدرسه آزمایشگاهی دیویی که در سال ۱۸۹۶ ایجاد شد و مدارس فرانسیس پارکر که در سال ۱۹۰۱ تأسیس شدند موقعیت‌های ارزشمندی را برای انجام کارهای پژوهشی- آموزشی فراهم ساختند. پژوهش‌های دوره‌ای در حوزه برنامه درسی مانند مطالعه کلیولند^۹ (۱۹۱۵) و پروژه اصلاحات برنامه درسی دنور^{۱۰}، بسترهای فهم برنامه درسی به عنوان یک رشته مطالعاتی دانشگاهی را هموار کردند، تا جایی که تا پایان دهه ۱۹۲۰ همه چیز برای شکل‌گیری رشته برنامه‌ریزی درسی فراهم شده بود. کتاب سال انجمن ملی مطالعات تعلیم و تربیت آمریکا (۱۹۲۶) به شکل تخصصی به جمع‌بندی و تلفیق فلسفه‌های متضاد و گوناگون برنامه درسی معطوف بود و به وسیله هارولد راگ^{۱۱} رئیس کمیته تولید برنامه درسی و استاد دانشکده تربیت معلم دانشگاه کلمبیا رهبری می‌شد. اعضای کمیته همگی جزو رهبران برنامه درسی بودند و جهت‌گیری‌های فلسفی آنان از جهت‌گیری کودک محور- که در آن هیچ برنامه درسی از قبل مشخص شده‌ای تدوین نمی‌شد، تا انضباط فکری- که هدف آن کسب و انتقال دانش بود، متغیر بود.

تکامل تدریجی رشته برنامه درسی با به اوج رسیدن منطق تایلری همگام بود. الگوی برنامه‌ریزی درسی تایلر تلاش می‌کرد تا عوامل و عناصر اصلی برنامه درسی و علایق مشترک برنامه ریزان درسی را جمع بندی کند. از جمله علایق کسانی که با او در پروژه مطالعه هشت ساله^{۱۲} به مطالعه برنامه‌های درسی دوره متوسطه در دهه ۱۹۳۰ می‌پرداختند. محصول این تلاش‌ها منجر به تألیف پر فروش‌ترین کتاب تاریخ رشته برنامه ریزی درسی در قرن بیستم گردید که تحت عنوان اصول اساسی برنامه درسی و آموزش (تایلر، ۱۹۴۹) به دانشگاه‌ها و مؤسسات تعلیم و تربیت در سراسر جهان معرفی شد.

دهه‌های آغازین آموزش برنامه‌ریزی درسی (۱۹۳۰ تا ۱۹۴۰): دهه‌های ۱۹۳۰ و ۱۹۴۰ را باید دهه‌های آموزش برنامه-ریزی درسی نامید. در این میان دو دانشگاه آمریکایی یعنی دانشگاه کلمبیا و دانشگاه شیکاگو در زمینه برپایی کنفرانس‌ها و تأسیس انجمن‌های علمی برنامه‌ریزی درسی پیشتاز بودند. پیدایش رشته برنامه‌ریزی درسی به عنوان یک رشته تحصیلی یا حوزه مطالعاتی مستقل در دانشکده تربیت معلم دانشگاه شیکاگو در سال ۱۹۳۸ اتفاق افتاد که مصادف با تأسیس نخستین گروه برنامه درسی در جهان بود. اولین گروه برنامه درسی به وسیله هالیس کزول^{۱۳} (۱۹۸۸-۱۹۰۱)؛ رهبر برنامه‌های درسی در

1. Kilpatrick
2. Chaild
3. Counts
4. Bode
5. Kilpatrick
6. Charters
7. Rugg
8. Shumaker
9. Cleveland Study
10. Denver Curriculum Revision
11. Rogg
12. The Eight-Year Study
13. Caswell

دهه ۱۹۳۰ در دانشگاه کلمبیا رهبری می‌شد. در سال ۱۹۲۶ اولین آزمایشگاه برنامه درسی در دانشکده تربیت معلم دانشگاه کلمبیا تأسیس شد و این دانشکده دومین دانشکده‌ای بود که رشته برنامه‌ریزی درسی را در آمریکا تأسیس و تا سال ۱۹۴۰ هزاران دوره آموزشی و حوزه فکری را در رشته برنامه‌ریزی درسی از سراسر جهان به خود معطوف کرد (تانر، ۱۹۹۱). در دهه ۱۹۵۰ و بلافاصله بعد از پایان جنگ جهانی دوم اغلب کشورهای اروپایی نیز اقدام به تأسیس رشته‌ها یا دوره‌های آموزشی برای دانشجویان و مربیان رشته برنامه‌ریزی درسی در آمریکا کردند. شیوه‌های برگزاری دوره‌های آموزشی در آمریکا و اروپا متفاوت بود. در آمریکا دوره‌های تحصیلات تکمیلی به صورت مجزا برگزار شدند و دانشگاه‌ها مدارک کارشناسی ارشد و دکترای رشته برنامه‌ریزی درسی را به دانشجویان اعطاء می‌کردند. ولی در اروپا دانشگاه‌ها و مراکز تربیت معلم فقط گرایش‌های پژوهشی دانشجویان رشته‌های آموزش و پرورش را به موضوعات برنامه‌ریزی درسی معطوف کردند. در دهه‌های بعد نوعی تغییر شیفت از برنامه‌ریزی درسی به سمت فهم برنامه درسی رخ داد و عنوان رشته از برنامه‌ریزی درسی به رشته برنامه درسی و در دهه‌های آتی به عنوان رشته مطالعات برنامه درسی تغییر کرد.

تأسیس رشته برنامه‌ریزی درسی در سایر کشورهای آسیایی، آفریقایی و آمریکایی خیلی دیرتر و در دهه‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ اتفاق افتاد. یعنی در دهه ۱۹۸۰ رشته برنامه‌ریزی درسی به یک حوزه مطالعاتی جهانی و یکی از گرایش‌های مهم رشته علوم تربیتی بدل شده بود و اغلب مراکز آموزشی، دانشکده‌های تعلیم و تربیت و دانشگاه‌های جهان و حتی مؤسسات بین-المللی مانند یونسکو اقدام به برگزاری دوره‌های آموزشی و پژوهشی در حوزه برنامه‌ریزی درسی کردند.

جهانی شدن رشته مطالعات برنامه درسی (۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰)

تا پایان دهه ۱۹۹۰ رشته مطالعات برنامه درسی به یک رشته جهانی بدل شده بود. رشته مطالعات برنامه درسی در آمریکا متولد شد و به مدت یک قرن نظریه برنامه درسی در آمریکای شمالی رشد و نمو یافت. بقیه کشورهای جهان علی‌رغم تاریخچه طولانی در زمینه عمل برنامه درسی نتوانسته بودند علایق نظری خود را در زمینه برنامه‌ریزی درسی در یک مسیر تاریخی نشان دهند، بنابراین اغلب نظریه‌ها در آمریکا رشد پیدا کردند. کلیبارد در این باره می‌نویسد: «هنگامی که من دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی بودم، تاریخ برنامه درسی به عنوان یک رشته مطالعاتی مشخص وجود نداشت و بخشی از عناصر تاریخ برنامه درسی که اکنون مورد نظر ماست به صورت عمومی داخل تاریخ عمومی آموزش و پرورش بیان می‌شد» (کلیبارد، ۱۹۹۲، ص ۱۰۱). بنابراین فقر منابع تاریخی به فقر نظری در حوزه می‌انجامید. از نظر همیر^۱ (۱۹۸۷) به علت فقدان مطالعات تطبیقی و مطالعات برنامه درسی بین فرهنگی^۲ مطالعات برنامه درسی در بخش‌های مدیترانه، آفریقا و ژاپن به قدر کافی توجهات بین‌المللی را به خود جلب نکردند.

بر همین اساس برخی از متخصصان برنامه درسی مانند پاینار و گاف در اواخر دهه ۹۰ به فکر بین‌المللی کردن رشته مطالعات برنامه درسی افتادند. از نظر این متفکران رشته مطالعات برنامه درسی نیازمند گفت و گویای پیچیده فرهنگی بین متخصصان و دانشجویان رشته مطالعات برنامه درسی در سراسر جهان است. به همین منظور انجمن بین‌المللی پیشرفت مطالعات برنامه درسی^۳ توسط پاینار و گروهی دیگر از همکاران او در سال ۲۰۰۰ تأسیس شد تا امکان رشد رشته مطالعات برنامه درسی به عنوان یک رشته فراملی، فراآمریکایی و فرا تک زبانی و تک فرهنگی رشد کند. امروزه جهانی شدن و بین‌المللی شدن رشته برنامه درسی قابل توجه و چشم گیر است. «محققانی مانند نوئل گاف از استرالیا، سینتیا چمبرز^۴ و تری

1. Hameyer

2. Cross-Cultural Curriculum Studies

3. International Association For Advance Curriculum Studies (IAACS)

4. Chambers

کارسون^۱ از کانادا، ژانگ هوو^۲ از چین، شیگرو آسانوما^۳ از ژاپن، ترو آتیو^۴ از فنلاند، آنتونیو موریرا^۵ از برزیل، فریدا دیاز باریگا^۶ از مکزیک و یونگ چان کیم^۷ از کره جنوبی تأثیر بین‌المللی بر رشته مطالعات برنامه درسی داشته‌اند» (اسلاتری، ۲۰۰۶؛ ترجمه ایزدی، قادری و حسینی، ۱۳۹۳، ص ۲۰). امروزه علی‌رغم توسعه رشته مطالعات برنامه درسی به عنوان یک رشته معتبر و جهانی دانشجویان و اساتید آن دچار چالش‌های فراوانی هستند. تغییر ماهیت رشته تحت تأثیر تکنولوژی‌های جدید اطلاعاتی، تکثر و دگرگونی بیشتر دانش بشری، مشکلات محیط زیستی، بحران هویت، جنگ، نابرابری‌های اجتماعی و بحران معنویت، سؤال هربرت اسپنسر در سال ۱۸۶۰ را چندین برابر پیچیده‌تر ساخته است، این که چه دانشی برای یادگیری با ارزش‌تر است؟ از این رو پارادایم‌های جدیدی برای توسعه نظری، عملی و پژوهشی حوزه برنامه درسی باید ظهور کنند تا کلاس‌های درس برنامه درسی در قرن بیست و یکم همچنان رو به ترقی باقی بمانند.

منابع

- ایزدی، صمد؛ قادری، مصطفی؛ حسینی، فاطمه. (۱۳۹۳). برنامه‌ریزی درسی در عصر پست مدرن، تهران: انتشارات آوای نور.
- Bobbitt, F. (1924). *How to make a curriculum?* Boston: Houghton Mifflin.
- Bobbitt, F. (1918). *The Curriculum*, Boston: Riverside Press.
- Bobbitt, F. (1926). *Curriculum investigations*, Chicago: University of Chicago Press.
- Charters, W. (1923). *Curriculum construction*, New York: Macmillan.
- Dewey, J. (1899). *The school and society*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Dewey, J. (1902). *The child and the curriculum*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*. New York: Macmillan Company.
- Hameyer, U. (1987). *The domain of curriculum studies*, *Journal of Curriculum Study*, No.14, 362-369.
- Kilpatrick, W.H. (1918). *The project method*, New York: Teachers College Press.
- Kliebard, H. (1992). *Constructing a history of the American curriculum*. In: P. Jackson (Ed.), *Handbook of research on curriculum* (157-184). New York: Macmillan.
- Parker, F.W. (1894). *Talks on pedagogics*, New York: John Day.
- Pinar, W., Reynolds, W., Slattery, P., Taubman, P. (1995). *Understanding curriculum*. New York: Peter Lang.
- Rugg, H.O., & Shumaker, A. (1928). *The child-centered school*, New York: World Book.
- Tanner, L. (1991). *Curriculum history: Nineteenth and early twentieth century*, In: W. Pinar (Ed.), *International Encyclopedia of Curriculum*, London: Pergamon Press, pp.151-154.
- Tyler, R.W. (1949). *Basic Principles of Curriculum and Instruction*. Chicago Press.
- منابع برای مطالعه بیشتر
- Burlbaw, L., & Field, S. (Eds.). (2005). *Explorations in curriculum history*, Greenwich, CT: IAP.
- Cremin, L. (1971). *Curriculum making in the United States*, Teacher College Record.
- Kliebard, H. (1975). *Persistent curriculum issues in historical perspective*, *Curriculum Theorizing*. Edited by William Pinar, Berkeley: McCutchan.
- Kliebard, H. (1986). *The struggle for the American curriculum 1893-1953*. Boston: Routledge.

-
1. Carson
 2. Hua
 3. Asanuma
 4. Autio
 5. Moreira
 6. Diaz Barriga
 7. Chun Kim

Klohr, P. (1992). The history of the curriculum field: Remarks at Indiana University. Bloomington, In: Indiana University, School of Education, unpublished manuscript.

دانشگاه آزاد اسلامی
پایان نامه در مقطع کارشناسی ارشد
در رشته آموزش ابتدایی